

מִסָּה עַל שִׁיחַ דִּיאָלוֹגִי

שמעון בן יאיר

במפגש הבינאישי הדיאלוגי, כמו בכל שיח יומיומי ספונטאני, אנשים מדברים על אהבה ושנאה, על כסף ועבודה, על חפצים ואמנות, על מיניות ואינטימיות, על צער וחדווה, על אופנה, על אלוהים ומוות, כדורגל ותוכניות ריאליטי, על צמיחה ועל אובדן, על זיכרונות, ציפיות ואיוויים.

מפגש דיאלוגי איננו פרקטיקה שיחית, ששייכת לשדה תוכן כזה או אחר, והוא גם איננו תחום במרחב פיסי או אקולוגי מסוים. דיאלוג יכול להתקיים בכל סוג של מפגש בינאישי; גם במפגש להגני שבאמצעותו אנשים מבקשים להעביר יחדיו את הזמן בנעימים - בין אם כדי לחלץ עצמם מבדידות ובין אם כדי לגעת בעקיפין זה בזה.

את ייחודיותו של המפגש הדיאלוגי יש למצוא באקלים השיחי שמתקיים בו. בדיאלוג מתקיימת תעבורה תקשורתית שְׁמֻקְדָּדָת תחת התדר המסוים של הרוח הדיאלוגית.

השיח הדיאלוגי משוחרר ואיננו כבול בתבניות סמכותניות כלשהן. במפגש זה אין מקום לסגנון כוחני שרוצה לנצח, להרשים, לכבוש, להפריח את השממה, לבער את הבערות, לתרבת את הטבע. למול עמדת החיים הכוחנית - "באתי, ראיתי, כבשתי" (*Veni, vidi, vici*) - המפגש הדיאלוגי משרטט אופציה לעמדת חיים אחרת: "באתי-הקשבת-השתנית".

בליבתו של הדיאלוג ישנה **התְּמַסְרוּת לַמַּפְגֵּשׁ הַבִּינְאִישִׁי**. זוהי מוכנות נפשית להקשיב, לשחרר אחיזה, להיספג ברוח חדשה ולהשתנות. עמדה נפשית דיאלוגית מאפשרת לנקודת מבטו של האחר לעבור דִּדְדָּךְ בן השיח ולהעניק לסוגייה הנדונה משמעות חדשה.

Dialogs = 'conversation, discourse'; Día = 'through, inter'

במפגש הדיאלוגי בני השיח נותנים מקום לקול, לרחשי הלב, למחשבות, להזיות ולשיגיגונות; הם נכונים להקשיב, לא להיבהל, לא לשפוט, לא להתנשא, לתת לדברים לחלחל לתוכם ולהשפיע עליהם - כך שמדברים הם את עצמם באופן שונה מזה שדיברו קודם. משהו מעולמו של האחד כבר ספוג באחר בדרך שהוא איננו יודע אותה. אף אחד לא בחר לקחת מבן שיחו דבר כזה או אחר. המטבוליזם שלהם נספג במה שהתאים והיה אפשרי, ועכשיו זה שלהם. השתנות זו נובעת מתוך הנכונות של בני השיח להתמסר ולהיספג.

האדם נכנס לנהר - שהוא המפגש הדיאלוגי - והוא איננו אותו אדם כשיצא ממנו.

במפגש הדיאלוגי נולדת יצירה ייחודית וזו מתרחשת באמצעות הקשבה הדדית ביקורתית (אך לא שיפוטית): בן השיח המקשיב איננו רק קולט באופן פאסיבי את דבריו של זולתו - ולפיכך רק יודע לצטט אותם כפשוטם או להתייחס אליהם עניינית - אלא מהדהד אותם בתוכו ומעניק להם פרשנות ומשמעות. המשמעות החדשה איננה הד של דבריו של בן שיחו וגם לא ניסיון לפרש לו את עצמו, אלא ביטוי של האופן המסוים בו דבריו עברו דרכו ונספגו בו; משמעות חדשה זו של הסוגייה הנדונה היא נקודת מוצא חדשה עבור בן השיח, בתורו, להמשך התהליך.

ההשתנות וההתפתחות של הסוגייה הנדונה כמו גם של בני השיח עצמם מושגת כאשר כל אחד מהם מוכן להגמיש את העמדות ואת התפיסות המוקדמות שאיתן הם הגיעו למפגש; ולהכיר בכך שאלו אינם אלא פרספקטיבות ונקודות מבט צרות - שבאופן טבעי ובלתי נמנע הם ספוגים בהן. בלעדי מודעות זו, באשר למשמעות הדוגמטית של האמונות שלהם, בני השיח ייטו לראות את עמדותיהם ותפיסותיהם הראשוניות בבחינת "אמת מוחלטת" ולא כתזה אפשרית בת שינוי או הגדרה מיוחדת. במפגש הדיאלוגי נכונים גם להגמיש ולרכך את הגבולות הרגשיים. הגבול שכל אחד מבני השיח מציב במסגרת המפגש הדיאלוגי הינו מעין קרום דק שמאפשר אמנם מובחנות אך בו בזמן גם חדירות. בשעה שהגבולות נוקשים בני השיח נוטים לעסוק במגננה ושמירה מפני חדירה לא הולמת: חשש שמא האחד ייכנס לתוך הטריטוריה השמורה של הזולת ויערער את נקודת המבט, האמונות, ההשקפות והיסודות הרגשיים היציבים. במפגש דיאלוגי בני השיח נכנסים לתוך סדר היום הפנימי של זולתם ומשפיעים עליו - מבלי שהדבר יבהיל או יטלטל אותם.

הנכונות להיפגש תחת משטר של גבולות מרוככים מאפשר לסוגייה הנדונה - התיאורטית, או הפרגמטית או הרגשית - להיות מובנת באופן חדש; והבנה זו משמשת בבחינת מבוא לקראת מפגש עם משמעות חדשה וסוגייה חדשה שהיו בתחילה נסתרות מן העין.

אני סבור שאת משבה של הרוח הדיאלוגית ניתן לחוש רק כאשר בני השיח חולקים במשותף ערכים דמוקרטים והומניסטים. שיח דיאלוגי מתקיים "במעגל" - כל אחד מבני השיח נמצא במרחק שווה מהמרכז - ההיררכיה והבדלי המינים אינם רלבנטיים לדיון. שוויוניות הינה ערך יסודי. ערכים דמוקרטים והומניסטים מהווים את התשתית לשיח הדיאלוגי. אלו ערכים יסודיים שמגדירים את זהותם הפסיכולוגית והערכית של בני השיח המשתתפים במפגש הדיאלוגי.

הדינמיקה הדיאלוגית איננה כרוכה במבנה לוגי סדור: הגדרת חלופות, הגדרת קריטריונים, שקלול, בחירה והכרעה. הדינמיקה הדיאלוגית היא כאוטית בטבעה ולפיכך היא בלתי ניתנת להעמדה על חוק אחד כללי וקבוע. הדינמיקה הדיאלוגית הינה יצירה ייחודית חד-פעמית ובלתי ניתנת לניבוי. אין מדע, אין תיאוריה ואין מתודולוגיה של דיאלוג - זהו מעשה **אמנות**.

במפגש הדיאלוגי בני השיח לְשִׁים יחדיו את הפרספקטיבה המוקדמת שלהם על אודות הסוגייה הנדונה יחד עם זו של זולתם. תהליך הלישה המשותף הינו ספונטאני, בלתי מתוכנן ואיננו מוכתב על ידי תוכנית אב. האקראיות שולטת בתהליך. המטמורפוזה שמתרחשת בשיח הדיאלוגי הינה בעלת אופי התפתחותי, הדרגתי ומיצרפי. התנועה כרוכה בנסיגות, קיבעונות, זחילות וקפיצות נחשונות. בתהליך זה הכוחות השונים שפועלים להגדרת כיוון ולפרשנות מסוימת אינם מפסידים את מקומם לטובת האחר. אין כוח אחד שמביס את כל הכוחות האחרים וצובע את המציאות החדשה בצבעו. ישנה הקשבה רכה וטבעית, שמשמעותה מחויבות לקולו של בן השיח.

תהליך הלישה המשותף איננו חליפת מונולוגים "מנומסים". בן השיח האחד נכנס לתוך דברי האחר. בני השיח מדברים עם "פסיק" ועם "רווח". הם מפנים מקום לזולת להיכנס לתוך המשפט ולהשתתף בעיצובו של הרעיון. השיח הדיאלוגי רווי בהפרעות הדדיות. בן השיח האחד משלים ומסייט את הרעיון של האחר, יוצק לתוכו אסוציאציות, נקודות מבט, ורעהו ממשיך - אך דבריו עברו כבר מטמורפוזה. מסלול הדברים השתנה. השיח אמנם ספונטאני ו"פרוע" משהו אך הוא גם קשוב. בן השיח סומך על זולתו, שכניסתו הספונטאנית לתוך הטקסט שלו, איננה מנשלת אלא מפרה. הצדדים סבלניים ונכונים לתת מרחב נינוח לבן השיח לארגן ולנסח את מחשבותיו לפני ההשתתפות בכתיבתו של הטקסט המשותף.

התוכן המנטלי של האחד נְלוּש עם התוכן המנטלי של האחר כך שמתהווה "רְקָמָה" חדשה שהיא למעשה המשמעות החדשה. דומה הדבר למרכיבים שמונחים על שולחנו של האופה (קמח, מים, מלח, שמן, שמרים) - בשעה שהם נילושים יחדיו הם מאבדים הן את צורתם והן את הרכבם הראשוני. הבצק, הוא תולדת הלישה - המרקם שלו כולל בתוכו את "זכר אבותיו" אך שונה ממנו.

בתהליך הדיאלוגי האדם הֶלֶש - נְלוּש גם הוא. כל אחד מבני השיח מבין דברים באופן חדש, מפתח עמדות חדשות, נפתח לתחושות, התרגשויות ואכזבות. או אז בן השיח הלש בתהליך הלישה משתנה גם הוא. דהיינו בתהליך הדיאלוגי לא רק הסוגייה הנדונה אלא גם בני השיח עוברים תהליך משותף של השתנות והתהוות.

ההתקדמות וההתפתחות במפגש שיחי, שמקודד תחת התדר של הרוח הדיאלוגית, מתרחשות בתהליך של הדהוד דיאלקטי. בן השיח האחד מניח על השולחן "תחושה"/"עמדה"/"תזה"/"טיוטה לדיון"/"תמונת מצב עכשווית". זוהי הפרספקטיבה הראשונית שאיתה יוצאים לדרך. נקודת מבט זו נתקלת בפרספקטיבה ובהשקפה של שותפו ומעוררת בו ביקורת, התנגדות, מחלוקת, תחושות, אסוציאציות, מחשבות, רעיונות ותובנות חדשות. ואלו בתורם משפיעים על בן השיח. והוא מביא ומבטא את עמדתו ורגשותיו, שהושפעו ונספגו בהם היבטים מסוימים מדבריו של חברו; וכך חוזר חלילה. המשמעויות החדשות שמתפתחות, בזכות ההדהוד ההדדי, במהלך הפאזה הראשונה, מולידות למעשה עמדה או טיוטה או תזה חדשה. כך בתנועה ספיראלית מפאזה לפאזה.

בתהליך של הדהוד דיאלקטי הפרשנויות השונות מתערבלות זו בזו ובכל פאזה מתגבשת סינתזה (זמנית) חדשה. זהו למעשה תהליך של "איחוי אופקים" (Horizons Fusion)¹. תהליך הרחבת האופקים והאיחוי שלהם מתרחש כאשר בני השיח נכונים להדהד לתוכם נקודת מבט מתחרה, סותרת ולעומתית.

דינמיקה דיאלוגית מתפתחת בעיקר תחת שיח שרצוף בשיפוטים סובייקטיביים. באמצעות השיפוט הסובייקטיבי בן השיח שוקל את דברי זולתו בהתייחס למשמעות הדברים כפי שהם מתקיימים **עבורו**. הדברים אינם נשפטים במונחי אמת אובייקטיבית ואוניברסאלית שחורגת מנקודת המבט הסובייקטיבית של המתבונן.

לרוב, אנו פוגשים את סוגיות החיים הרגשיות והפרגמטיות כשהן עמומות, אטומות ובלתי מוגדרות; או לחילופין 'רזות', פשוטות וחד ממדיות עד כדי טריוויאליות. כדי להכיר את המשמעות המורכבת, הבשלה ומרובת הפנים של הסוגיות הנדונות, אנו נדרשים לשיח בעל אופי חושף, מזקק ומפרש. במפגש שיחי, שמפנה מקום משמעותי לשיפוטים סובייקטיביים, הרוח והקוגניציה מתארגנות - במעין עמדה חגיגית מסוימת - ומופעלת מערכת הגרייה האסוציאטיבית. במצב נפשי זה המסרים של בן השיח אינם מתקבעים במערכת האוטומטית של שיפוטי אמת נוקשים אלא מעוררים את עולמות הרגש והידע הסמויים ומגרים את נקודות המבט הרלבנטיות הפזורות ברחבי הרשת התודעתית. אסוציאציות חופשיות הן החומר שממנו מופקים רעיונות חדשניים, מחשבות יצירתיות וחוויה רגשית אסתטית.

אני מחזיק בהשקפה שהאדם הוא יצירה מתפתחת ומשתכללת - הוא איננו פרטיטורה מוגמרת וסופית. האדם להשקפתי הוא "נרטיב" שכותב ומשכתב את עצמו. דהיינו, "טקסט" פתוח שאוצר

¹ מושג שתבע הפילוסוף הגרמני הנס גאורג גדמר (Hans-Georg Gadamer)

בתוכו פוטנציאל להתהוות ולפרשנות אינסופית. אני מאמין שמהותו המתהווה של האדם מתממשת אך ורק באמצעות מפגש דיאלוגי עם הזולת. לשון אחרת, האדם במהלך חייו בורא וכותב את עצמו דרך שיח דיאלוגי עם אדם.

מרחב חיים לא דיאלוגי גורם לאדם להיות מנוכר להווייתו האנושית ההתפתחותית. שם, במקומות שבהם הזולת איננו מקיים איתו יחסים סימטריים, שוויוניים, הדדיים וקשובים, האדם כבה מבחינה רוחנית. לעומת זאת, בשעה שהמרחב הבינאישי של האדם הינו בעל אופי דיאלוגי, אזי קולו, שכלו ורגשותיו - שהם למעשה ביטויה של הסובייקטיביות הייחודית שלו - מקבלים במה. כשהסובייקטיביות הייחודית של האדם נשמעת ומונכחת, הוא נפתח לאחר, מקשיב לו, נספג בו, או אז הוא משתנה, מתהווה ומתפתח. מרחב חיים שבו האדם מצד אחד איננו מודר ואיננו מנוכר ומצד אחר מוזמן להטביע חותמו הוא מרחב בעל עוצמה תרפויטית ואקזיסטנציאליסטית משמעותית.

אני מוצא ששיח דיאלוגי מתקיים בעיקר בין אנשים שהיו נכונים לפתח ולאמץ טְמַפְרָמְנֵט דִּיאָלוֹגִי. אנשים אלו ניחנו **בענווה** - הכרה במגבלת הסופיות שלהם לדעת; **באומץ** - נכונות לתת לקול של האחר לחדור אותם ולשנות אותם; **ובגמישות** - נכונים לחוות אי ודאות ותהליך שאינו כרוך במבנה, במתודולוגיה ובפרוצדורה סדורים.